

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ З ПОЗИЦІЇ МУЛЬТИПЛІКАТИВНОГО ПІДХОДУ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Процеси набуття глибинних знань в соціумі, зокрема в сфері соціокультурної життєдіяльності людини на початку III тисячоліття невід'ємно пов'язані з нарощуванням інтелектуального та духовного потенціалу особистості, що відбувається переважно в освітньому просторі. Особливо це стосується системи вищої освіти, спрямованої на підготовку фахівців вищої кваліфікації, спроможних оптимально використовувати накопичений освітній капітал в умовах кардинальних світоглядних змін. В цьому аспекті провідна роль відводиться підготовці майбутніх учителів, оскільки саме їхня професійна діяльність має стати рушійною силою тих перетворень, які очікує суспільство. Відтак, стає зрозумілою необхідність визначення нових вимірів підготовки майбутніх учителів, в процесі якої відбуватиметься розвиток їхнього педагогічного потенціалу, що спиратимуться на принципово нові методологічні підходи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... свідчить про активні пошуки вчених в цьому напрямку. Так, О.Данилюк та О.Кондаков зазначають, що модернізація сучасного, соціокультурного типу передбачає удосконалення не лише техніки і технології суспільства, але й соціальних і особистісних відношень, наполягаючи на тому, що розвиток людського потенціалу відбуватиметься лише в особливому соціально-педагогічному середовищі. Організація цього середовища, яке автори визначають як систему освітніх, соціальних, духовних, інформаційних і матеріальних умов діяльності педагогів, сімей, учнів, виступає головним чинником розвитку людського потенціалу [1].

В.Семиченко підкреслює, що особливе значення розвитку людського потенціалу набуває в системі професійної діяльності, оскільки лише неперервне зростання та вдосконалення фахівців забезпечує розвиток суспільства і благополуччя його громадян [2]. При цьому вчена наполягає на тому, що особлива відповідальність за неперервний професійний розвиток лягає на педагогічних працівників, на яких покладено функцію відтворення і збагачення інтелектуального й професійного потенціалів держави [2, с. 52]. Зазначимо, що сучасний етап розвитку системи вищої педагогічної освіти визначається розмаїттям ідей щодо удосконалення якості підготовки майбутніх учителів, підвищення їхньої конкурентоспроможності на ринку праці і, загалом потребує трансформації згідно умов сьогодення.

Отже, розмаїття наукових розвідок у цьому дослідницькому просторі зіткається з питанням вироблення основних концептуальних положень щодо тлумачення тих чи інших педагогічних феноменів, що спостерігається в системі вищої освіти. Безперечним є намагання науковців розглядати ці явища на основі комплексної реалізації системного, акмеологічного, компетентнісного, інтегрованого та інших підходів. Однак різноманіття підходів у їхньому комплексному сумарному поєднанні результує лише локальний ефект і не розповсюджується на весь простір вищої педагогічної освіти. Отже виникає потреба не лише проаналізувати взаємодію і взаємовплив цих підходів, але й розглянути принципово новий підхід, який акумулює в собі вищезазначені підходи, але й примножує їхню сукупну дію.

Формулювання цілей статті... Відтак, мета статті полягає у визначенні концептуальних засад, стратегії і тактики трансформації вищої педагогічної освіти на основі мультиплікативного підходу, який має забезпечити розвиток педагогічного потенціалу майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу дослідження... почнемо з того, що система вищої педагогічної освіти повинна мати багатоцільовий характер і враховувати не тільки комплексну реалізацію системного, компетентнісного, особистісного, акмеологічного, аксіологічного, інтегративного та інших підходів, а також їхній взаємовплив і певний перетин, але й спиратися на їхню збільшувану дію, множинну за своєю сутністю, внаслідок чого досягається мультиплікативний ефект, який проявляє себе не лише в сфері підготовки фахівців, зокрема в сфері виробництва, але й в соціальній, що трансформується в особистісне зростання спеціалістів на світоглядному, культурному, духовному рівні тощо.

Безпосереднє вивчення принципів фундаменталізації загальновідомих теоретичних положень вітчизняної педагогіки та педагогіки вищої школи, так і розробки інноваційних напрямів підготовки вчителів на сучасному етапі розвитку педагогічної думки, зосередили дослідницьку увагу на науковому осмисленні феномену професійно-педагогічної усталеності вчителя та споріднених йому феноменів. Серія проведених дослідницьких заходів аргументовано розширили існуючі рамки понятійно-термінологічного поля означеного явища, надало змогу представити змодельоване уявлення про його сутність та функціональне призначення, з'ясувати витоки розвитку, механізми функціонування та засоби його гармонізованого використання під час підготовки майбутніх учителів у вищих навчальних закладах. Саме в цьому сенсі вперше було встановлено, що взаємодія чинників, які впливають на процес формування професійної усталеності нетотожна їхньому сумарному впливу.

Унаслідок встановлення кореляційних зв'язків між ними, було з'ясовано, що взаємодія цих чинників проявляє мультиплікативний ефект, який можна пояснити, згадавши відоме з фізики явище інтерференції хвиль: їхня взаємодія десь набагато підвищує амплітуду, а десь суттєво зменшує, а одержаний ефект не збігається із загальноприйнятим. В процесі вивчення проблеми формування творчої активності вчителя-майстра було встановлено, що процес становлення позитивної Я-концепції майбутнього вчителя та формування професійної усталеності з процесом професійного самовизначення пов'язані нелінійним зв'язком, причому взаємодія відкритих складних процесів не піддається прямому управлінню, не підпадає під суворо детерміновані умови. Водночас, чітко визначена мета – творчо-активна особистість вчителя-майстра, відображає процес його становлення. При цьому складові системи – процес педагогічного самовизначення, становлення позитивної “Я-концепції” майбутнього вчителя та формування професійної усталеності в їхній взаємодії та нелінійному зв'язку слугують зонами біфуркацій (розгалуження), де відбуваються процеси якісних змін в особистості майбутнього вчителя. Саме в зонах біфуркацій спостерігається множинний або мультиплікативний ефект.

Все це дає підстави визначити перспективи використання мультиплікативності. Провідною ідеєю цієї концепції є положення про те, що в системі вищої освіти простежується функціональна спрямованість дії цієї системи на реалізацію головної мети – підготовку професіонала вищої кваліфікації і водночас активної освіченої особистості в усіх її проявах на структурно-змістовому, організаційному та технологічному рівнях, що забезпечує його конкурентоспроможність на національному, так і на міжнародному ринку праці. Синергетичне бачення системи вищої освіти дає підстави розглядати вищу школу як керований параметр цієї системи. Таким чином, видається можливим стверджувати, що вища школа в цьому сенсі спроможна здійснювати множинний вплив на систему вищої освіти. В свою чергу у вищій школі в якості керованих параметрів виступають: система викладання і система учіння, які відзначають особливості діяльності викладачів і тих, хто навчається. Отже, цільовий, локальний вплив на ці системи здатен також викликати мультиплікативний ефект, який розповсюджується на всю систему вищої освіти.

У методологічні підвалини концепції мультиплікативності покладено мультиплікативний ефект, який є характерним для більшості складних систем, зокрема системи вищої освіти. Характерна особливість цього ефекту загальновідома і полягає в здатності нарощувати прогнозований результат суттєво більший за сумарний, в процесі розгортання системи у просторі та часі.

З огляду на вищезазначене, видається доцільним простежити позитивні аспекти ефекту мультиплікативності в процесі функціонування системи вищої педагогічної освіти шляхом урахування провідних особливостей мультиплікативної дії.

Відтак, накреслимо засадові позиції, які відображають характерні ознаки мультиплікативної дії у площині функціонування більшості складних систем. Перш за все, це можливість багаторазового впливу одного чи декількох елементів системи на систему в цілому. Ще однією з можливостей цієї дії слід зазначити можливість трансферу новацій в споріднені наукові галузі, що постає передумовою відкриття нових явищ, фактів, напрямів тощо. Водночас, правильно спрогнозований напрям спричиняє появу додаткових можливостей системи, завдяки чому з'являються нові ефективні розробки в різних наукових площинах і напрямках. Крім того ця дія може призводити до змін як в професійному, так і соціальному зростанні суб'єктів діяльності, причому ці зміни мають прискорений характер.

На теоретичному рівні в межах цієї концепції починає діяти мультиплікативний підхід, згідно якого розглядається мультиплікативна множина системного, цілісного, синергетичного, компетентнісного, акмеологічного та аксіологічного підходів, дія яких у цьому аспекті примножує один одного, “переплавляючи” в єдиний, множинний за своєю сутністю вплив.

На технологічному рівні ця множинна дія концентрується на серії дослідницьких заходів, пов'язаних із педагогізацією підготовки та підвищенням педагогічної культури викладачів вишів, забезпеченням саморозвитку та взаємозбагачення всіх суб'єктів навчально-виховного процесу вищої школи, створенням професійно-креативного середовища у ВНЗ.

Педагогізація підготовки викладачів вищої школи передбачає формування в них, перш за все, педагогічно-спрямованого мислення (на основі вивчення відповідних педагогічно орієнтованих дисциплін), яке дозволяє весь перебіг подій професійної діяльності розглядати під педагогічним кутом зору, з позицій педагогіки гуманізму та співробітництва, а це вимагає суттєвого підвищення їхньої педагогічної культури, спонукання їх на постійне підвищення не лише фахової, але й педагогічної кваліфікації, на співпрацю з педагогічними вишами.

Викладач вищої школи, який не володіє системою психолого-педагогічних знань, не має відповідної педагогічної культури, не може чітко визначити мету навчання у ВНЗ, з'ясувати вплив тих чи тих чинників на особистість, надати максимальну допомогу тому хто навчається у саморозвитку, самореалізації та самовдосконаленні.

Підвищення педагогічної культури таких викладачів дозволить, на наш погляд, подолати вузько професійний погляд на процес підготовки майбутнього спеціаліста, вбачаючи в ньому лише об'єкт, який має засвоїти певний рівень знань, умінь та навичок, а не активну особистість.

Згідно цього, слід сфокусувати увагу на забезпеченні особистісного саморозвитку щодо професійного зростання всіх суб'єктів навчально-виховного процесу ВНЗ. Передусім зазначимо, що реалізація цього положення передбачає взаємодію суб'єктів педагогічного процесу у вишах на основі принципу співробітництва та співтворчості взаємонавчання, діалогічного спілкування. Найбільш придатною діяльністю, в якій можуть знайти своє відбиття зазначені принципи, є, на наш погляд, науково-дослідна сумісна робота викладачів та студентів. По-перше, НДР студентів багато авторів (зокрема В.Квіткіна) визначають як найбільш ефективний метод якісної підготовки майбутніх фахівців. По-друге, ця діяльність сумісна, демократична за своєю сутністю, оскільки і викладач і студенти знаходяться в рівних умовах "пошуків істини". Ця діяльність має творчий характер, завдяки чому забезпечується розвиток творчих сил і здібностей її учасників. Якщо науково-дослідницька діяльність викладачів і студентів має професійну спрямованість, то творчий характер цієї діяльності сприяє професійному зростанню і особистісному саморозвитку суб'єктів навчально-виховного процесу у вишах.

Акцентуємо, що сумісна робота викладача зі студентами збагачує не лише тих, хто навчається. Саморозвиток та професійне зростання простежується сукупно і у викладачів. Водночас сумісна праця передбачає встановлення доброзичливих міжособистісних стосунків, рівноправної партнерської участі у виконанні дослідницьких завдань, що безперечно забезпечує як розвиток творчого потенціалу викладачів, так і майбутніх викладачів поглиблює їхні професійні знання, спонукає до постійного оновлення як фахового, так і психолого-педагогічного багажу. Підкреслимо, що процеси особистісного саморозвитку та професійного зростання, які невід'ємно пов'язані з творчістю та творчою діяльністю, можуть відбуватися лише на основі позитивної тональності освітньої установи у творчому середовищі, яке виступає потужним чинником впливу на всіх суб'єктів педагогічного процесу. Таке середовище ми визначаємо як професійно-креативне середовище (ПКС) педагогічного вишу.

Професійно-креативне середовище ВНЗ орієнтується на такі вихідні принципи як професіоналізм, професійна насиченість, демократизація та екологізація. Принцип професіоналізму вимагає досягнення майбутніми фахівцями професійної компетентності, професійної усталеності та майстерності, високих моральних якостей. Означене досягається шляхом максимального насичення цього середовища такими навчально-виховними заходами які повсякденно налаштовують студентів на професійну діяльність, залучають їх до цієї діяльності та викликають інтерес до неї. Принцип інформаційної насиченості професійно-креативного середовища передбачає наявність ефективних методик трансляції, обробки та відбору знань в умовах "інформаційної зливи".

Принцип демократизації ПКС вимагає широкого застосування студентського самоврядування, співробітництва, залучення майбутніх фахівців до розв'язання всіх найважливіших проблем ВНЗ. Реалізація цього принципу потребує наявності варіативних програм навчання, надання студентській молоді можливості залучення до науково-дослідної роботи, переходу до планування індивідуальних освітніх траєкторій, здійснення самоконтролю, усвідомлення необхідності постійної самоосвіти, що забезпечує здатність до самовираження й самоактуалізації. Реалізація принципу демократизації виховного простору забезпечує атмосферу свободи та волі у педагогічному ВНЗ. Принцип екологізації ПКС передбачає відповідність виховання до віковим особливостям студентської молоді, залучення майбутніх професіоналів до світового культурного простору, розвиток їхньої екологічної свідомості. Водночас реалізація цього принципу потребує збереження фізичного та психічного здоров'я майбутнього фахівця, усвідомлення ним природи, як найвищої національної та загальнолюдської цінності. Згідно цього принципу майбутній вчитель повинен мати глобальне планетарне мислення, сприяти розвитку здібностей своїх вихованців і самому бути здатним до творчості. Принцип інформаційної насиченості і демократизації виховання створюють, на думку А.Морозова та Д.Чернилевського, таке середовище, яке дозволяє формувати креативність та розвивати її. За їхніми даними, навіть при мінімальному прояві творчих здібностей у такому середовищі продукується позитивна динаміка креативності [3]. Креативність як самостійне психічне утворення в інтелектуальній сфері індивіда інтегрується в спектр його індивідуальних відмінностей і залежно від ступеня вираженості проектує відповідний творчий результат. Залежність оцінок креативності від ПКС ВНЗ дозволяє, впливаючи на цей простір, формувати креативність, розвивати її. Відтак створене за вищезазначеними принципами креативно-професійне середовище сприяє творчому розвитку майбутнього вчителя.

Висновки... Підсумовуючи, можна стверджувати, що мультиплікативний підхід до підготовки майбутніх учителів забезпечує множинну багаторазову дію на педагогічний потенціал майбутнього вчителя, формуючи в нього професійно – педагогічну компетентність, професійну усталеність та мобільність, педагогічну фасилітація, розкриваючи педагогічно зорієнтоване мислення, педагогічну спрямованість та креативність, оскільки створює відповідне педагогічно – креативне середовище, яке забезпечує саморозвиток майбутнього вчителя, його педагогічний потенціал.

Перспективи подальших розвідок в цьому напрямі вбачаємо в дослідженні особливостей педагогічної підтримки професійного зростання майбутніх учителів з позиції мультиплікативної концепції.

Література

1. Данилюк А.Я. Развитие человеческого потенциала средствами воспитания и социализации в условиях модернизации России / А.Я.Данилюк, А.М.Кондаков // Педагогика. – 2011. – № 1. – С.3-13.
2. Семиченко В.А. Проблема особистісного розвитку й саморозвитку в контексті неперервної професійної освіти / В.А.Семиченко // Педагогіка і психологія. – 2010. – №2. – С.46-57.
3. Морозов А.В. Креативная педагогика и психология / А.В.Морозов, Д.В.Чернилевский. – М.: Академический Проект, 2004. – 2-е изд. – 560 с.

Анотація

Стаття присвячена спробі обґрунтування концептуальних засад мультиплікативного підходу до вищої педагогічної освіти, який має забезпечити розвиток педагогічного потенціалу майбутніх учителів.

Аннотация

Статья посвящена попытке обосновать концептуальные основы мультипликативного подхода к высшему педагогическому образованию, который обеспечит развитие педагогического потенциала будущих учителей.

Summary

The article is devoted to the attempt of grounding the conceptual foundation of multiplication approach to the higher teacher's education which can support the development of pedagogical potential.

Ключові слова: концептуальні основи, мультиплікативність, вища педагогічна освіта, педагогічний потенціал.

Ключевые слова: концептуальные основы, мультипликативность, высшее педагогическое образование, педагогический потенциал.

Key words: conceptual foundation, multiplication, higher teacher's education, pedagogical potential.

Подано до редакції 15.03.2011.

УДК 371.134:371.113

© 2011.....Лебідь О.В.

ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВА СФЕРА ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасні дослідники науки управління загальноосвітнім навчальним закладом не приділяють достатньої уваги моральній стороні професійної культури майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу. Про це свідчить наявність протиріччя між необхідний та реальним рівнем сформованості професійної культури майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу, де ключовими поняттями є "професія" і "культура". Професія – рід трудової діяльності; культура – духовне оснащення особистості. Отже, виконання майбутнім керівником загальноосвітнього навчального закладу своєї професійної діяльності неможливе без емоційних переживань, які допомагають йому регулювати свою поведінку. Це вказує на значущість дослідження проблеми емоційно-вольової сфери професійної культури майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

У процесі нашого дослідження ми проаналізували наукові праці, які порушують проблему професійної культури вчителя та майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу (Н.Багдасарьян, В.Белоліпецький, Л.Богданова, Я.Войтальянова, Б.Єрасов, Е.Ейхельберг, І.Зязюн, В.Ігнатов, І.Ісаєв, І.Клемантович, Р.Крічевський, Н.Крилова, М.Лагунова, С.Макарова, Г.Мінцберг, І.Модель, Н.Ничкало, А.Омаров, Ю.Петров, Т.Пітерс, О.Пономарьов, В.Сластьонін, Е.Тейлор, Е.Уткін, А.Червова, Е.Шиянов) а також проблему емоційно-вольової сфери особистості (І.Бех, А.Брушлинський, М.Варій, В.Зінченко, М.Каган, Л.Кравчук, В.Ортинський, А.Петровський, Л.Рубінштейн, В.Свистун, В.Селиванов, А.Щербаков).

Формулювання цілей статті... Мета статті – визначення ролі емоційно-вольової сфери професійної культури майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу в його професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження... Емоційно-вольова сфера професійної культури майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу визначає вміння регулювати свою поведінку в складних управлінських і педагогічних ситуаціях, пов'язаних із напруженням та переживаннями. Будь-який майбутній керівник загальноосвітнього навчального закладу має основну професію – вчитель, досвід педагогічної діяльності й належний рівень сформованості педагогічної культури. З переходом на посаду керівника загальноосвітнього навчального закладу у вчителя змінюється зміст та характер діяльності, тобто педагогічна діяльність доповнюється управлінською.